

Krehké spomienky

Barbora Haviarová

Kovie leperibena

Realizácia:
Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC)
Hurbanovo námestie 5 | Bratislava | www.acec.sk

Fotografie:
© Barbora Haviarová

Texty:
Magdaléna Rothová
Barbora Haviarová

Grafická úprava:
Barbora Haviarová

Bratislava 2026

Výstava fotografií Krehké spomienky, ktorá je súčasťou rovnomenného projektu, nám ponúka jedinečný priestor stretnutia, stretnutia nášho pohľadu s pohľadom tých, ktorých tváre nesú pamäť.

Tieto portréty nepredstavujú len historický záznam. Sú živou, vtelenou skúsenosťou, vpísanou do vrások, giest a pohľadov. Zachytávajú príbehy staršej generácie Rómok a Rómov, ktorých životy formovala druhá svetová vojna aj zložité povojnové obdobie. Prežili zásadné historické zmeny, ktoré menili štáty, režimy aj hodnoty. Napriek tomu si zachovali dôstojnosť, nezlomnosť a schopnosť interpretovať svet cez vlastnú skúsenosť.

Autorka Barbora Haviarová pristupuje k svojej práci s hlbokým rešpektom a citlivosťou. Jej fotografie nevznikajú z odstupu, ale z blízkosti, dôvery a času venovaného ľuďom, ktorých portrétuje. Nezobrazuje „iných“, ale konkrétne ľudské bytosti, ich príbehy, ich životy, ich prítomnosť. V každom portréte cítiť tichú silu ľudskosti a pretrvávania hodnôt.

Zároveň nám tieto príbehy pripomínajú aj stratu prirodzených väzieb medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom. Vzdialenosť, nielen geografická, ale najmä mentálna, sa dnes často prehlbuje nedôverou a skreslenými predstavami. Aj preto má tento projekt mimoriadny význam. Krehké spomienky sú snahou túto vzdialenosť preklenúť a znovu otvoriť priestor pre porozumenie.

Pamäť je krehká, no zároveň nesmierne odolná. Pretrváva napriek všetkému, čo ju mohlo zlomiť, a jej sila sa prejavuje v pokore, vytrvalosti a schopnosti niesť skúsenosť ďalej. Táto výstava je preto nielen svedectvom o prehliadaných príbehoch, ale aj silným umeleckým príspevkom k premýšľaniu o ľudskosti a jej hraniciach.

Nech je pre nás všetkých pripomienkou aj výzvou k rešpektu, empatii a k tomu, aby sme dokázali vzájomnú ľudskosť otvorene a úprimne prejaviť.

Ľubomíra Slušná Franz,
prezidentka Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu
a kurátorka výstavy

(príhovor k výstave 2. augusta 2026 v deň, keď si pripomíname genocídu Rómov, Múzeum holokaustu v Seredi)

Krehké spomienky

Adolfína (1946)
Rudňany

Biele vlasy, ktoré jej siahali až po pás, ju robili neprehliadnuteľnou. Pani Adolfína nás privítala s eleganciou, akoby vystúpila z čiernobielej fotografie. Bola jednou z prvých respondentiek, ktoré sme navštívili. Dvere svojho útulného domova otvorila oblečená v bielej blúzke s čipkovým golierom a čiernej sukni. Neobliekla sa kvôli fotografovaniu. Chystala sa na omšu.

Vo vzduchu bolo cítiť jemné napätie. Čas sa krátil. Napriek tomu nás pokojne usadila, predstavila nám svoju vnučku a začali sme sa rozprávať. Na otázky odpovedala rozvážne. Každé slovo si starostlivo premyslela. Všetko prebehlo podľa jej plánu. Na bohoslužbu sa napokon pripojila online.

Neskôr sme okolo jej domu prechádzali znova. Videli sme ju, ako v teplom kabáte tlačí pred sebou fúrik s drevom. V tom krátkom okamihu sa ukázala ďalšia podoba jej každodenného života. Bola nenápadná, obyčajná a zároveň silná.

Pamätáte sa na detstvo?

„No, aké som bolo decko. Bila som sa, naháňala som sa, a že všade som sa našla, kde netrebalo. Tak mamka mi rečovala. Že ja bola nie dzevče, ale chlapec. Nebála som sa od nikeho, nepodala som sa nikemu. Keď mňe dakto naháňal, tak ja som začala bic.“

Pamätáte si, keď v roku 1968 prišli Rusi?

„Tak pamätám, sme še tu báli. No, ja sem se strašne zlekla, tak som išla svoju rodzinu skryc. Dokonca se aj strieľalo. A mne brala do chyži jedna taká moja kamarádka, čo do školy so mnou chodzila. Nie Rómka, biela. Som bola tak jak so sestrou. Tak poď dnu, dala mi jednu izbu a som tam tri dni bola u nej.“

Chceli by ste byť znovu mladá?

„Keby sa to dalo, obrácic kartu, ja sebe sama život nezmením. To je všetko dar od Boha, jak še povie. Dar od Boha. A keby som aj chcela, to še nedá už. Roky se menia, aj dni sa menia.“

My sme boli zvyknutí
väčšinou s bielimi. Chodili
na návštevu, nie jak teraz.
Sa čudujem, že jaký
to rozdiel.

Július (1946)
Stráne pod Tatrami

Osada v Stráňach pod Tatrami, skrytá za obcou, pôsobila chudobne. Okolo sa rozprestierali zasnežené polia a chatrče, cesta bola udupaná a plná smetí. Elektrina bola natiahnutá len provizórne, po vodu sa chodilo s vedrom ku krížu. Tento drsný obraz chudoby kontrastoval so starostlivo čistými interiérmi, kde v rohoch vynikali fialové koberce a úhľadne ustlané postele.

Pán Július, otec siedmich detí, žije v malej chyži s najmladšou dcérou. V jednej miestnosti s manželskou posteľou, skriňou a gaučom cítiť vlhkosť a dym. Leží na posteli s dvoma vnúčatami a hrá sa na starom telefóne. „Celý deň len spím a hrám hadíka," hovorí s úsmevom. Vedľa postele má popolník plný špakov. „Vyfajčím krabičku denne," priznáva a s pokojným tónom dodáva: „Dcéra mi nosí jedlo rovno sem."

Po dvoch hodinách sa lúčime. Pýtame sa ešte, čo by vo svojom živote zmenil. „Mať dve-tri deti," odpovedá. „Aby ste nemali život ako my, ale aby ste dobre žili."

Mali ste ako dieťa hračky?

„Ne, starí ľudia nemali na to peniaze.“

Nemali ste žiadne hračky?

„Keby dala 5 korún za niečo iné, tak povedal, že máte za to chleba.“

A mali ste loptu?

„Ó, tak lopty boli. Hrávali sme futbal a tak.“

Chceli by ste ešte raz prežiť svoj život?

„Od mala? Žiť? No to asi ne. Vtedy, keď som bol malý, bol biedny život. To by som nechcel. Radšej žiť tak, ako teraz.“

Biedny? Poviete nám, čo to pre Vás znamená?

„No, ja biedne teraz nežijem, ja mám všetko.“

Mária (1933)
Levoča

K pani Mariške, ako ju miestni volali, nás priviedla jej najstaršia vnučka Adriana. Kedysi priestranný rodinný dom, ktorý postavili s manželom, sa postupne zmenil na viacgeneračné bývanie. Ona obývala izbu spojenú s kuchyňou na prízemí, kde prežila posledné roky života v spoločnosti najstaršej dcéry Emílie. „Mama bola veľmi dobrá, ale aj prísna," spomína Emília.

Keď sa Mariška vracala k spomienkam na svoje detstvo, odpovedala s miernou nostalgiou v hlase. Vojnové roky boli ťažké, no nezabudla, ako so sestrou chránili otca pred vojakmi, ktorí ho chceli zastreliť.

Nezabudla ani na svojho muža, s ktorým sa vzali bez veľkej svadby, zato s láskou, ktorá vydržala celé roky.

V izbe, či už v zime, alebo v lete, bolo vždy neznesiteľné teplo, ktoré vydávala stará pec. Na poličke nám ukázala niekoľko starých fotografií svojich najbližších.

Pamätáte si svoje detstvo?

„Chodila som po drevo do lesa, grule sme zbirali, aby sme mali na zimu. Ocko bol chorý, nemohol, a samé dzifčatá sme boli, šesť. Najstaršia sa len skrývala, potom. Tí Rusi doháňali ženy, tá sa schovala, otec robil takú jamku v dome a dal na to stôl, pokrovce a tak, aby ju nezbadali. Do domu chodzili. Otca chceli zastrelic, tak ja a mladšia odo mňa, das dva roky, tak sme išli ku otcovi a chytali ho, aby ho nezastrelili.“

Pamätáte si aj prítomnosť Nemcov?

„Aj Nemcov, vidzíte. Sú Nemci, ale verte mi, že boli lepší ku ľuďom ako Rusovia. Oni nedoháňali ženy. Sestra, ona mala svoje roky. Cuker s varešku dala do takej päťlitrovej fľašky, sypala tam. Aj špivala. Ale ona neznala, že je tam Nemec. On na koni bol. On zastavil koňa a sluchal, sluchal, ako pekne spievala. Dvere boli otvorené, to už bolo teplo, a pozeral na ňu. Len ona bola strašne pekná. A jak ho zbadala, tak vedela, že niečo dostane. A on sa tak pekne na ňu se šmial a hovorí po nemecky, aby sa nebála. Že nerobí puf, puf, puf.“

Museli sme chodzic do školy.
Hoc aj bosé. Dakedy len
raz sme jedli pres deň.
Ani frištig, nič. Ani obed,
len večera.

Matilda (1941)
Stráne pod Tatrami

V Stráňach pod Tatrami je Matilda známa ako babka bylinkárka. Dnes u nej nájdete sušené byliny a čaje, ktoré zbierala pre seba i svojich blízkych. Spomína na detstvo, keď so súrodencami chodievali do lesa na čučoriedky, maliny a hríby. Doma ich bolo osem. Ovdovela priskoro, a keď má možnosť, zájde na manželov hrob a spomína.

Z jej spomienok sa dozvedáme aj o čase vojny: „Veľký strach mali rodičia o nás. Boli sme predsa deti. Šak koľko som mala, štyri roky?! Mama hovorila, že sme sa skrývali.“ Rodina sa skrývala pred Nemcami, ktorí rabovali, a mama im prinášala jedlo, aj keď často oni sami nemali čo jesť. Po vojne sa vrátili partizáni, čo prinieslo úľavu.

Matilda vyrastala v rodine s ôsmimi deťmi, z ktorých štyri prežili. Keď mala 18 rokov, stretla budúceho manžela. Spomína aj na chvíle, keď doma spievali a tancovali. V škole sa stretávala s deťmi rôznych národností, a aj keď bola rómskeho pôvodu, nikdy nemala problém s priateľstvom.

Keď ste sa narodili, bola vojna?

„Vojna bola.“

Pamätáte si niečo z tohto obdobia?

„Pamätám, lebo mama hovorila, ťažko bolo, nebolo čo jesť. Sa skryli, žeby nás nezabili. To fest... a skryli, lebo vojna bola ukrutná. V dedine bola vojna, Nemci boli, sa báli celá rodina, každý sa skryli. To nemali čo jesť, bieda bola. Chodili po dedine, žeby mali čo jesť deti, tak chodili stále, kým vojna neprestala, jak bolo už konec.“

Rozprávala Vám mama, ako to bolo?

„Rozprávala mama, chodili v dedine potom, keď išli Nemci het, tak išli matky, otcovia v dedine a mohli zobrať, čo chceli. Lebo nebývali tam. Nikto. Nemci odišli a potom, že Partizáni prišli v dedine, už bol pokoj.“

A Partizáni boli dobrí?

„Ta boli dobrí, hej, oni. A Nemci boli horšie, no.“

Štefan (1925)
Levoča

Pán, ktorý nás privítal, bol drobný a po celý čas dobre naladený. Starostlivo si nachystal doklady a potvrdenia, aby nám mohol ukázať svoju životnú cestu. V Levoči prežil celý život. Vyrastal ako jeden z piatich súrodencov, no o otca muzikanta prišiel už ako osemročný chlapec. Aj napriek ťažkým začiatkom si uchoval čipernosť a úsmev.

„Tak dakedy sme nejedli ani celý deň nič," spomínal na ťažké detstvo. Celý život pracoval na stavbách, v bani a sám vychoval desať detí. „I matka prišla domov, čo vám cigánim. Len pravdu," pokračoval. „Jak prišla dolu z gazdoch, bo po gazdoch chodzila robiť, čo nám dali, to uvarila a sme jedli," dodal s úsmevom.

Futbal bol jeho veľkou vášňou. Iskra v oku, keď o ňom rozprával, mu rozjasňovala tvár. Síce ho už nehrával, pretože ako sám hovoril, „Nevládzem na nohy."
V starobe stále sledoval zápasy v telke: „Hej, pravda, tam mám televízor, aj tu."

Tak futbal je môj život.
Fandím tomu družstvu,
ktoré vyhráva.

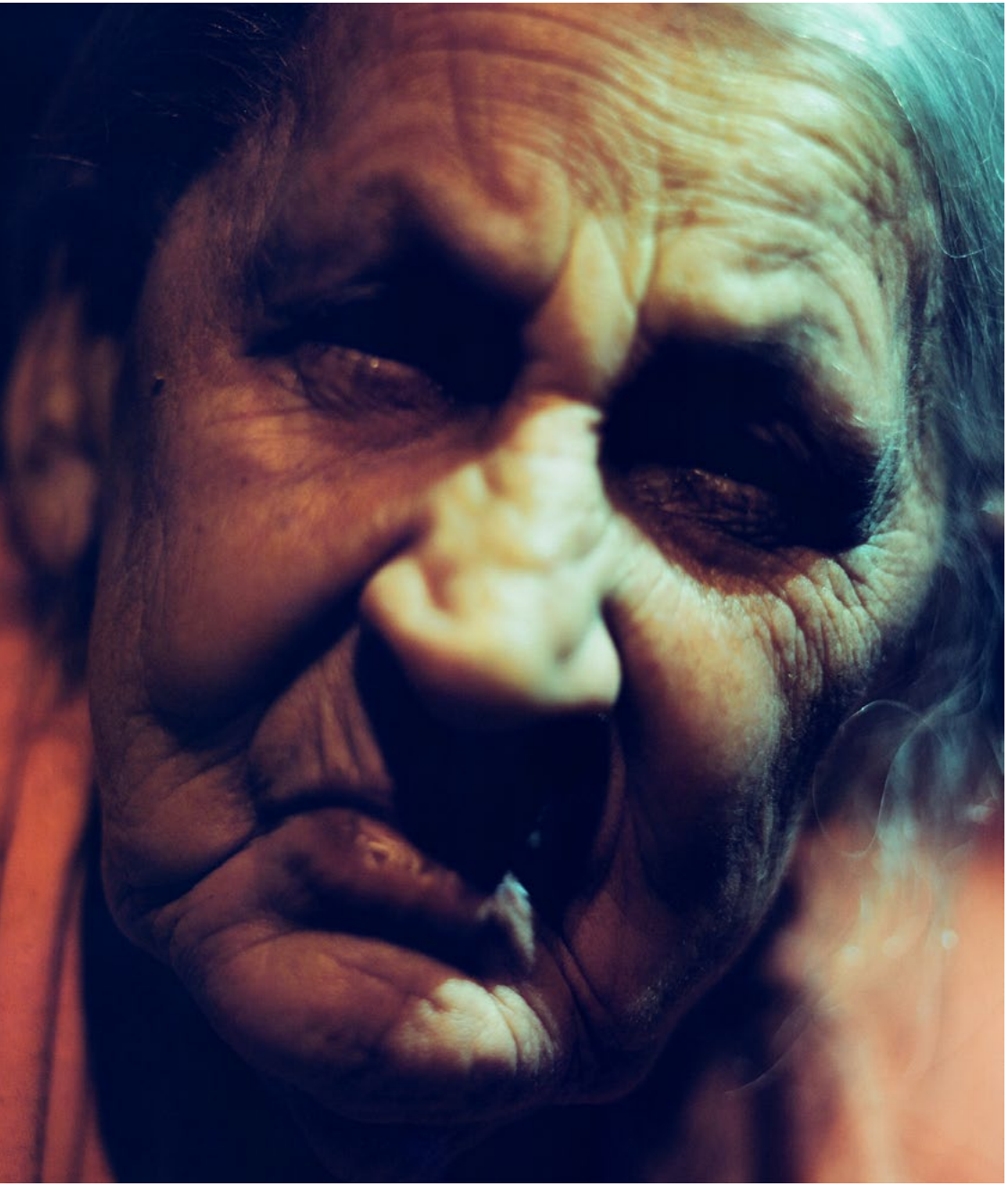
Rozália (1930)
Stráne pod Tatrami

Vŕzgajúce dvere, kedysi modré, nezapadali do rámu a neudržali ani zimu, ani zvuky z okolia. Chatrč, zariadená starým nábytkom, bola uprat???. Hlinenú podlahu pokrývalo zvlnené linoleum, ktoré nezakrývalo ani celú miestnosť. Jediné okno bolo rozbité, provizórne prekryté igelitom, ktorý sa márne snažil zadržať chlad. Kuchyňa, spálňa a obývačka tvorili jednu miestnosť. Domácnosť bola vlhká, bez vody a základnej hygieny. Kovový kýbeľ za pohovkou slúžil ako toaleta.

Pani Rozália, ktorá nikdy nežila v domácnosti s tečúcou vodou, pochádzala z Perneku. Manžel jej zomrel vo veku 35 rokov a zanechal jej osem detí. Na otázku, čo by zmenila, odpovedá: „Nemať deti, deti sú lopota.“

Žila so svojou dospelou dcérou. Väčšinu dňa trávila na posteli. Čiernu kávu nemala v obľube, radšej pila kapučíno. Pani Rozália bola žijúcou reklamou na konskú masť, ktorú považovala za neoceniteľnú. A čo si priala najviac zo všetkého? Novú sukňu a masť na boľavé nohy.

Keby som Vám mohla splniť jedno želanie, aké by to bolo?

„Šaty! Zelené, alebo také červené.“

Chodili ste do školy?

„Ja som málo chodila do školy. Jeden deň, a na druhý deň som bola doma. Neco sem vedela, no, ale už čil nic.“

A keď ste neboli v škole, kde ste boli?

„Mňa tak furt. Furt žalúdek, furt. Človek nemôže nič robiť. Ta, čo se dobre nenajíte ani nic, keď trošku jíte. Mäso žádne, nic.“

Pamätáte si na vojnu?

„Vojna, že tu vypukla u nás v Perneku. Tam strílali Nemci. Strílali Rusi. Pamätám si vojnu. Mama mi spravila černe sadze, sem se začernila. Rusi mňa od nás pýtali. Otec sa bál, začiernil celú hubu, aby nevideli. Pištol na mne mal položenú, ten Rus. Tvojeho boha, ja te... ja chytím pištol, dám ti ju do hlavy. Nebála sem sa a sem bola soplaňa. Čo sa ja budem báť.“

Rudolf (1946)
Hrabušice

Pamätáte si svoje detstvo?

„To bola taká dedina, vám poviem. Cesta, ani voda, ani nič. Museli ste i kilometer po vodu nosiť. Keď sme išli do školy, tak cesta nebola. Všade blato. Keď sme došli do školy, už špinaní. Či pršalo, dva kilometre do školy. Mokrí sme boli.“

Ako Vás oslovujú?

„Domino. Dominik, tak mi hovoria. Jeden bol u nás taký majster. Opravoval všetko, motorky, všetko. A on mě tak zebral, ako jeho učňa k sebe. Tak ma učil. Ja som motorky s ním babral. A otec mi hovorí, počkaj, ty si taký istý Dominik. A teraz každý, od mlada, po dedinách ma tak volajú. Keď poviete Rudolf, neviem, jaký. Ale keď poviete Dominik, každý pozná.“

A čo dievčatá?

„Z druhej dediny, keď prišli chlapci a chceli naše dievčatá, my sme nedovolili.“

Ja som chodil hrávať
po zábavách, po svadbách.
Takže som prešiel dosť.
Každú nedeľu, každú sobotu
sme tancovali. Dnes len raz
do roka. Smutná doba...

Helena (?)
Vilčurňa, časť Spišská Nová Ves

Pani Helena nikdy nechodila do školy, nevedela čítať ani písať. Narodila sa v Dlhých Strážach ako jedno z ôsmich detí. Spomienky na detstvo mala zahalené chudobou a hladom. V šestnástich rokoch sa vydala do Smižian, kde priviedla na svet šesť detí. S výchovou jej pomáhala mama. Manžel zomrel mladý, mal len 45 rokov. Pani Helena si na neho spomína ako na dobrého a starostlivého muža.

Navštívili sme ju v starom paneláku, kde žila v skromnom príbytku so svojou dcérou. Cestou cez osadu sa sneh menil na blato, psy agresívne štekali v drevených búdach. Každú chvíľu sme čakali, že rozbijú dvere a od celého šťastia zo slobody nás roztrhajú v zuboch. Okolo cesty ležali do blata udupané mŕtve potkany. Do bytovky sme vstúpili obklopené polonahými, špinavými a oziabnutými deťmi.

Pani Helena bola uväznená v starých perinách, odkázaná na pomoc druhých. Nikto už nevedel, kedy naposledy vyšla z bytu. Jej presný vek je nejasný.

Autorka fotografií

Mgr. art. Barbora Haviarová je slovenská fotografka, autorka videí a grafická dizajnérka. Magisterské štúdium fotografie absolvovala na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave. Svoju tvorbu prezentovala na viacerých samostatných aj kolektívnych výstavách na Slovensku i v zahraničí. Pôsobila ako šéfredaktorka časopisu Port No. 21, ktorý získal Národnú cenu za dizajn v kategórii Komunikačný dizajn.

Vo svojej tvorbe sa dlhodobo venuje portrétnej fotografii a subjektívnemu dokumentu. Už viac ako desať rokov systematicky dokumentuje život v marginalizovaných komunitách. Vo svojej práci vychádza z individuálnych príbehov a osobných rozhovorov, prostredníctvom ktorých vytvára rozsiahly vizuálny archív zachytávajúci ľudí v ich sociálnom a kultúrnom kontexte.

Ako sama hovorí:

> *„Snažím sa rozprávať príbeh človeka nie slovami, ale tým, čo je vpísané do jeho tváre. Fotografie vznikali v domácnostiach seniorov počas osobných stretnutí. Každé z nich bolo jedinečné a zanechalo vo mne hlboký dojem.“*

Barbora Haviarová
fotografka

Miesta konania výstavy:

24. október - 19. december 2024, Synagóga Šaštín - Stráže
4. september - 31. október 2025, Stará škola Kokava, Kokava nad Rimavicou
20. júl - 30. september 2026, Múzeum holokaustu v Seredi
8. október - 22. október 2026, Hviezdoslavovo námestie, Bratislava

Realizátor:

Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC)

Partneri:

Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Energetika Slovensko, a. s.

Nadácia E.SK

Bratislavský samosprávny kraj

Trnavský samosprávny kraj

Za podporu a spoluprácu ďakujeme:

Synagóga Šaštín – Stráže • Stará škola Kokava • Múzeum holokaustu v Seredi • Film Europe • TAURIS, a. s. • Budiš • Stiftung Erinnerung, Verantwortung und Zukunft (EVZ) • Romdiem Project

www.haviarova.com